

TK 3.0 – A NYILVÁNOS ARCHÍVUM

Székely Iván

szekelyi@ceu.edu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2020.3.65

Absztrakt

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont, későbbi nevén Magyar Közvéleménykutató Intézet fennállása alatt számottevő belső szabadsággal, de korlátozott nyilvánossággal működő intézmény volt. Az MKI 1991-es felszámolásakor az adminisztratív iratai az Országos Levéltárba kerültek, ám az 1970-es és 80-as évek médiafogyasztását, közvéleményét, gazdasági közhangulatát egyedülálló részletességgel tükröző – addig csak korlátozottan megismerhető – kutatási dokumentációját selejtezésre szánták. Ez a pótolhatatlan dokumentum- és adathagyaték kalandos fordulatok révén először az MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport-hoz, majd ennek megszűnése után a Blinken OSA Archívumhoz került, amely fizikailag és intellektuálisan rendezve, részletesen leírva, segédletekkel ellátva nyilvánosan kutathatóvá tette. A tanulmány bemutatja a dokumentáció hányattatott útját, rendezésének, leírásának szempontjait, végül a kutatás ösztönzése érdekében rövid gyakorlati útmutatót nyújt az OSA online katalógusának használatához.

Kulcsszavak

Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Magyar Közvéleménykutató Intézet, Blinken OSA Archívum, fondstruktúra, adatrekonstrukció, online katalógus

TK 3.0 – THE OPEN ARCHIVE

Iván Székely

Abstract

The Mass Communication Research Centre (TK), later renamed the Hungarian Institute for Public Opinion Research (MKI), had operated with remarkable internal freedom but with limited publicity. When liquidating MKI in 1991, its administrative records were taken to the National Archives, however, its limited access research documentation reflecting the media consumption, public opinion, and economic mood of the 1970s and 80s was intended for destruction. This irreplaceable document and data heritage, through adventurous turns, first got to the MTA–ELTE Communication Theory Research Group, then, after the Group's liquidation, to Blinken OSA which arranged it physically and intellectually, described it in detail, completed with finding aids, and made it publicly available. This study presents the vicissitudinous fate of the documentation, the considerations of its archival arrangement and description, and, in order to encourage research, provides a brief practical guide for using OSA's online catalog.

Keywords

Mass Communication Center, Hungarian Institute for Public Opinion Research, Blinken OSA, fonds structure, data reconstruction, online catalog

TK 3.0 – A NYILVÁNOS ARCHÍVUM

Székely Iván

A címben szereplő *terminus technicus*, TK 3.0 – bár nem először szerepel nyilvános fórumokon – némi magyarázatra szorul. Amint ismeretes, az 1.0, 2.0 jelöléssel a szoftverfejlesztés, avagy az üzleti dokumentum-előállítás produktumainak „nagy verzióit” szokás illetni; a közöttük elhelyezkedő kisebb verziókat 1.1, 1.2 és hasonló számok jelölik. Intézmények, különösen utódszervezetek életciklusára csak kiterjesztett értelemben alkalmazhatjuk ezt a megjelölést – ám itt éppen ezt tesszük, amikor a Tömegkommunikációs Kutatóközpont, valamint *de facto* és *de jure* utódszervezetei szellemi produktumainak továbbélését, végül nyilvánossá válásának folyamatát akarjuk áttekinteni.¹

Ahhoz, hogy ezt a több mint fél évszázados történetet áttekintsük, szakaszatait meghúzhassuk, a szellemi produktumok, az intézménytörténeti dokumentumok, az adat- és irathagyatékok sorsát legalább nagy vonalakban értékelhessük, érdemes egy összefoglaló idővonalon ábrázolni a legfontosabb mérföldköveket.

Az 1. ábrán látható a TK elődjének, a Magyar Rádió és Televízió Közönségkutató Csoportjának 1963-as megalakulása, majd a Tömegkommunikációs Kutatóközpont létrejötte 1969-ben – ennek ötven éves évfordulójára emlékezünk most –, majd a TK stabil politikai felügyelete az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya részéről és ugyanakkor az évek során változó állami felügyelete; önálló költségvetési szervvé avanszálása 1985-ben; átnevezése Magyar Közvéleménykutató Intézetté (MKI) 1988-ban, azután az MKI megszüntetése 1991-ben. Még ugyanebben az évben megalakul az MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportja (KKCs), amely ugyan nem jogutódja az MKI-nak, de kutatásainak folytatója és munkatársai egy részének alkalmazója; majd egy intézménytörténetileg eseménytelen időszak

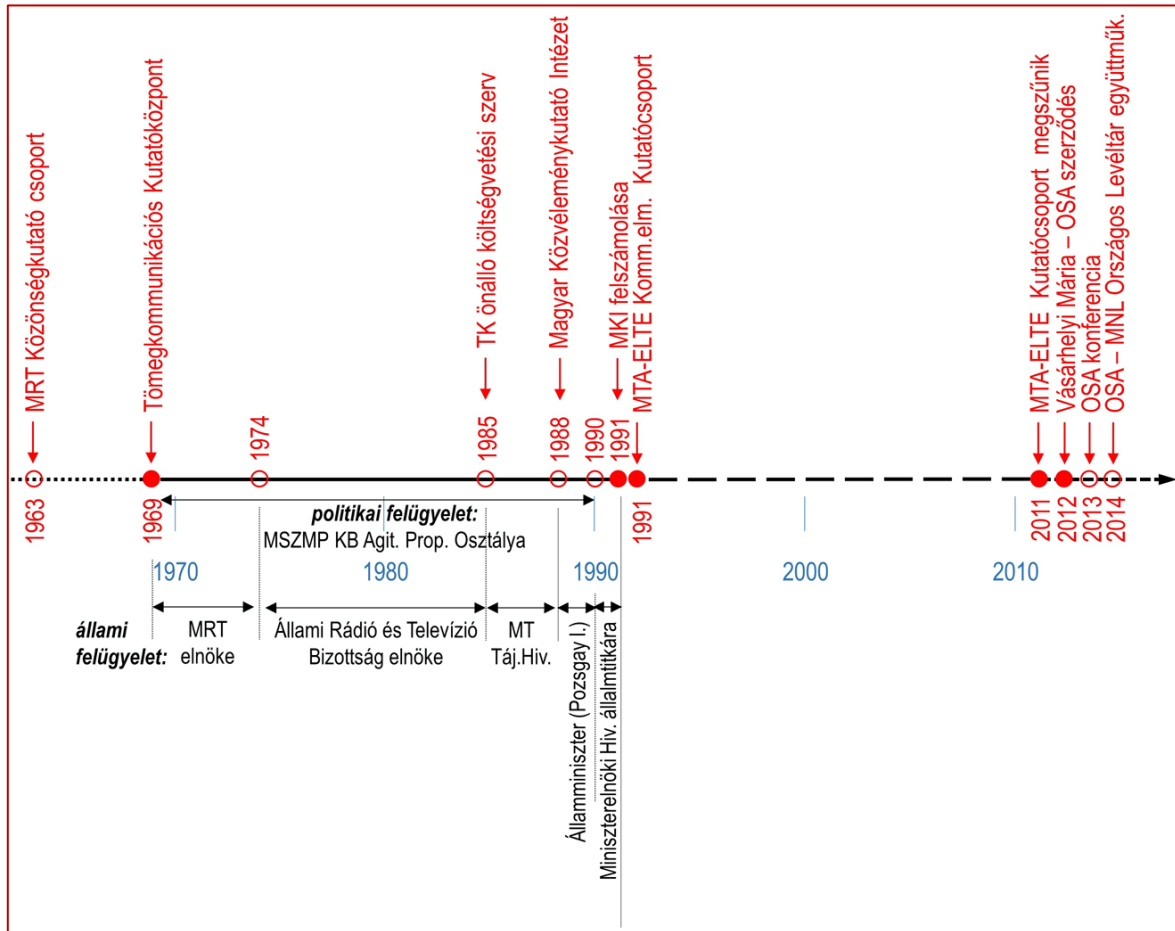
---

¹ A TK 3.0 Vásárhelyi Mária – a „verziók” létrejöttében pótolhatatlan szerepet játszó kutató és közíró – találó megnevezése, amit először a TK irathagyatékának nyilvánosan kutathatóvá válása alkalmából rendezett konferencia („TK 3.0 – avagy hazudtak-e az emberek a Kádár-rendszerben?”, 2013), majd a Wesley János Lelkészképző Főiskola „A magyar szociológia az ezredfordulón” című konferenciáján elhangzott előadás („TK 1.0, 2.0, 3.0 – avagy egy intézmény tanulságos metamorfózisai”, Székely 2018), legutóbb pedig a TK megalakulásának 50. évfordulója alkalmából rendezett emlékülésen elhangzott előadás (a jelen írás előzménye) használt címében.

után a KKCs leépítése és megszüntetése következett 2011-ben. 2012-ben született Vásárhelyi Mária és a Közép-európai Egyetem Nyílt Társadalom Archivum (OSA²) között megállapodás a megmentett irathagyaték megőrzéséről, és egy év múlva már az iratok feldolgozásáról és kutathatóvá tételéről rendezett konferenciát az OSA; az utolsó mérföldkőnek ábrázolt esemény az idővonalon az OSA és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára között született megállapodás a TK/MKI irathagyatékának közös feldolgozásáról.

1. ábra

A TK és utódszervezetei idővonala

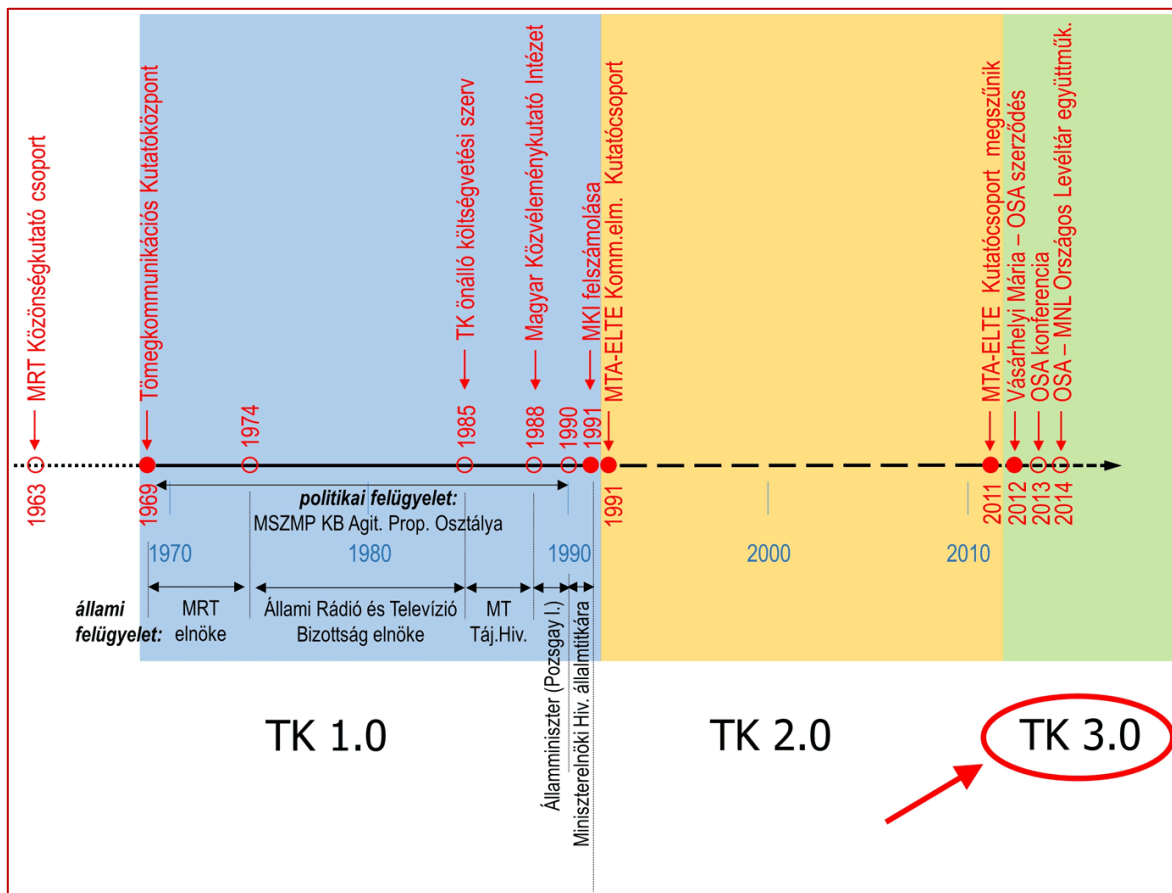

Ha nagyobb intézménytörténeti szakaszokra, „nagy verziókra” akarjuk bontani ezt a hosszú, politikailag és társadalmilag egyaránt jelentős változásokkal és megrázkódtatásokkal terhes fél évszázadot, TK 1.0 névvel illethetjük a Tömegkommunikációs Kutatóközpont megalakulásától a Magyar Közvéleménykutató Intézet megszűnéséig tartó 23 éves időszakot; TK 2.0 néven nevezhetjük a KKCs megalakulásától a megszűnéséig eltelt két évtizedet, és TK 3.0 nevet adhatunk annak a máig tartó időszaknak, amely az irathagyaték tartós megőrzésének és kutathatóságának történelmi szakasza, ahogy az a 2. ábrán látható.

² Jelenlegi nevén Vera és Donald Blinken Nyílt Társadalom Archivum (röviden: Blinken OSA Archivum)

2. ábra

Intézménytörténeti szakaszok a TK irathagyatékának kezelésében

E történet legfontosabb eseményeire a következőkben röviden kitérünk, elsősorban az irathagyaték sorsa, különösen a „verzióváltások” szempontjából.

A TK irathagyatékának sorsa

1969 és 1991 között a TK (MKI) számos szervezeti és funkcionális változáson ment keresztül, változott a neve, a jogi státusza, felépítése, kutatási portfóliója és személyi állománya, de lényegét tekintve egyetlen, folyamatos intézménytörténetet képviselő entitás maradt (Teresztényi 2009). Amikor a kormány döntött a Magyar Közvéleménykutató Intézet jogutód nélküli felszámolásáról, az intézet tárgyi, szellemi, pénzügyi vagyona és emberállománya már az erózió jeleit mutatta. Többen írtak már a munkatársak sorsáról, a nyugdíjazásukról, a KKCs állományába való átvételükről, egyetemi-kutatóintézeti elhelyezkedésükről, a frissen alakult magán-közvéleménykutató szervezetekbe kerülésükről; ugyancsak nem maradt feltáratlan az intézet vagyonának sorsa, privatizálása, apportként való bevitelére más szervezetekbe; és az is ismert a magyar társadalomkutatók között, hogy a TK/MKI fénykorában – némi túlzással – minden valamirevaló empirikus szociológus Szecső Tamás, az intézet alapítója és vezetője köpönyegéből bújt elő, s ez a szellemi tőke megtermékenyítette az egyetemi oktatást és kutatást, de alapjául szolgált az új közvéleménykutató szervezetek szakértelmének is (Lukáts é.n.).

Kevés szó esett azonban az intézmény irathagyatékának – vagy általánosabban: rögzített adat- és dokumentumhagyatékának – sorsáról.³

Amikor a felszámolás során erőltetett ütemben kellett kiüríteni az MKI székhelyéül szolgáló (a munkatársak számára egyébként méltatlan körülményeket nyújtó, a pártállami múlt történéseivel terhelt) Akadémia utcai épületrészt – hogy az épületet megvásároló osztrák Creditanstalt mielőbb elfoglalhassa –, kivonultak az Országos Levéltár munkatársai, hogy jogszabályi kötelezettségüknek eleget téve felmérjék az országos hatáskörű, közfeladatot ellátó szerv irathagyatékát és a maradandónak ítélt iratokat a levéltárba szállítsák. Vásárhelyi Mária visszaemlékezése szerint a levéltárosok csak az egyes szervezeti egységek adminisztratív iratait (az irodák polcain és szekrényeiben, zárt fiókjában sorakozó hivatalos leveleket, utasításokat, jelentéseket, listákat, kimutatásokat, pénzügyi és munkáltatói dokumentumokat) tartották maradandó értékűnek, a kutatási anyagokat nem. Érdekes módon egy még feldolgozás alatt álló vizsgálat több mint 1.000 kitöltött kérdőíve is a földön állt felhalmozva a levéltári felbecslés időpontjában – ezt is magukkal vitték a levéltárosok (de a több mint húsz év média- és közvéleménykutatási anyagait, tanulmányait, jelentéseit, külföldi szakanyagait, bizalmas és nyilvános kiadványait nem). A kutatási dokumentumok pedig már összekészítve várták egy raktárban, hogy használt papírként mielőbb a hulladékfelvásárlás helyszínére, a MÉH telepre szállítsák.⁴

Ekkor Vásárhelyi Mária – édesapja, az akkor parlamenti képviselő, a Soros Alapítvány társelnöke, korábban az MTA–Soros Alapítvány Bizottságban Soros György személyes megbízottjaként eljáró Vásárhelyi Miklós kapcsolatait kihasználva – kihallgatást kért az MTA elnökétől, Kosáry Domokostól, és segítségét kérte a kutatási anyagok megmentéséhez. Kosáry ötlete volt az ELTE-hez telepített akadémiai kutatócsoport létrehozása, amely végül MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport (KKCS) néven az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának Társadalom- és Neveléslélektani Tanszékéhez kapcsolódva alakult meg, és nemcsak a TK/MKI kutató munkatársainak egy részét vette át, hanem az MKI teljes kutatási dokumentációját és könyvtárát is, amelyek így megmenekültek a leselejtezéstől.

A KKCS fennállása alatt további kutatási anyagokkal járult hozzá a TK/MKI dokumentumhagyatékához (Terestyéni 2005), bár ezek volumene, módszertani palettája eltérő volt a korábbiakétól. A tizenöt fővel induló kutatócsoport létszáma az évek során lecsökkent, s a szervezet végül három kutatóval fejezte be működését. Amikor bizonyossá vált a KKCS közelgő megszűnése, Vásárhelyi Mária ismét lépéseket tett a TK/MKI kutatási anyagának megmentésére.

A selejtezésre váró – egyszer már megmentett – dokumentumokat összegyűjtötte, saját és kutatótársai magángyűjteményéből kiegészítette, az egyetlen példányban lévőkből másolatot készített, és egy-egy példányt félretett a sokszorosított kiadványokból. Ezúttal az OSA-t mint a közelmúlt történelmi dokumentumainak megőrzése, feldolgozása és kutathatóvá tétele iránt elkötelezett, magas szakmai színvonalon működő archívumi intézményt kereste meg szakmai segítségért. Az OSA – tekintettel a dokumentumok maradandó értékére, a közelmúlt magyar társadalmának megismerésére való alkalmasságára, és egyúttal a mai empirikus vizsgálatokkal való összevethetőségére – az anyagot befogadta, megőrizte, feldolgozta és nyilvánosan kutathatóvá tette.

---

³ A kevés említés között lásd Vásárhelyi Mária (2016).

⁴ Valószínűsíthető, hogy a volt munkatársak nemcsak a személyes részvételükkel zajlott vizsgálatok egy-egy példányát, avagy a korszerű módszertani leírásokat, hanem a szervezeti átalakulások, a privatizáció, illetőleg a vezetői levelezés releváns példányait is maguknál tartották.

TK dokumentumok az OSÁ-ban

A TK/MKI-tól származó dokumentumok jelentős része formailag és tartalmilag is különbözött a szokásos levéltári iratoktól (talán ez is közrejátszott az Országos Levéltár érdeklenségében). A 3. ábra egy sokszorosított kérdőív címlapjának részletét mutatja, a 4. ábrán egy mátrixprinterrel kinyomtatott „leporelló” látható, az 5. ábra pedig két bizalmas kiadvány, a halványkék borítójú, kizárólag az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya engedélyével megismerhető, számozott példányokban nyomtatott „zárt kiadványát”, alatta pedig a rózsaszínű borítójú, kevésbé szigorúan titkos jelentések egyik példányát ábrázolja – egyik sem sorolható a hagyományos levéltári dokumentumok körébe.

3. ábra

Sokszorosított kérdőív címlapja

1 - FŐCÍM
2 - PÓTCÍM

INSTRUKCIÓS PÉLDÁNY
KÉRDŐIV
AZ 1988 ÉVI PANELKUTÁSHOZ

Helység: Budapest kerület

ALMINTA

KÉRDEZTE: IGAZOLVÁNY SZÁMA

A KÉRDEZÉS IDŐPONTJA: ...HÓ... NAP...TÓL...IG

INSTRUKTOR:

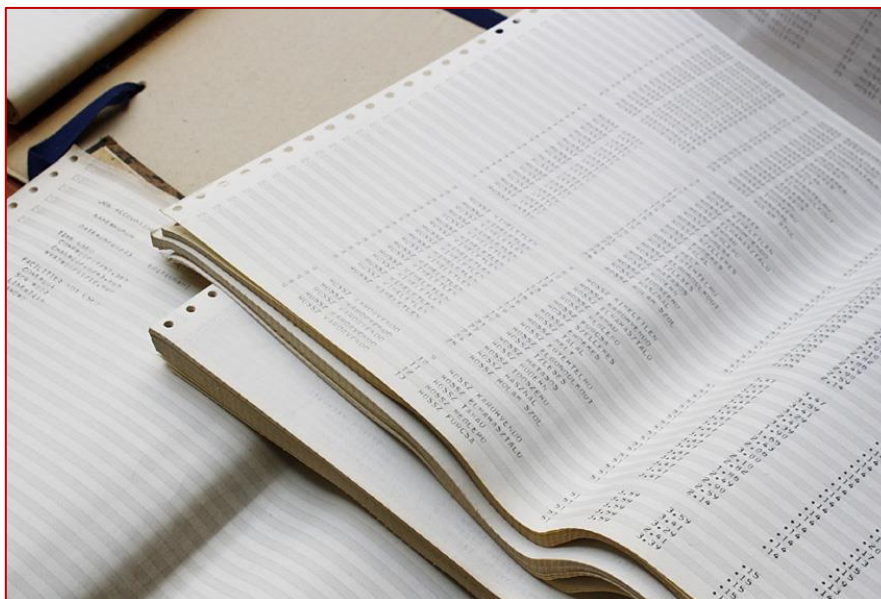
KÓDLAPRA KÓDOLTA:

ELLENŐRIZTE:

BUDAPEST, 1987

4. ábra

Számítógépes „leporelló” alapmegoszlásokkal

5. ábra
Bizalmas jelentések

Az már a fondstruktúra⁵ kialakításának kezdetén nyilvánvalóvá vált, hogy az anyag rendezésének nem az MKI (megszűnés kori vagy korábbi) szervezeti struktúráján kell alapulnia, hanem az intézmény tevékenységi körein, kutatási produktumain. Több érv is szólt emellett: egyfelől az intézmény fennállása során a szervezeti struktúra többször is lényegesen megváltozott, egységek jöttek létre, olvadtak össze, az egyes egységek feladatai, hatáskörei változtak, így a szervezeti felépítést követő hagyományos fondstruktúra nem adott volna egységes képet az intézet fő tevékenységéről, a kutatásról; másfelől a fontosabb kutatási és ügyviteli dokumentumokat több szervezeti egység is formálisan és informálisan megkapta, így ezek fölösleges duplumok vagy többpéldányok formájában terhelték volna az archívum feldolgozókapacitását és kutatóit egyaránt,⁶ a döntő érv pedig az volt, hogy az Archívum számára a legértékesebbek maguk a kutatások, azok koncepciója, megvalósításuk, feldolgozásuk, publikálásuk folyamata, a vizsgálatok adatai és eredményei voltak. Ezt a megközelítést már az iratanyag részletesebb ismerete nélkül felállított kezdeti elképzelés is tükrözi, amit változtatás nélkül közlünk (6. ábra).

A megvalósított rendszer tagolása láthatóan leegyszerűsödött (7. ábra): a három *subfond*⁷ – a kutatások, a kiadványok és az intézménytörténeti iratok kategóriája – ugyan változatlan maradt, az alattuk lévő szinten azonban a sorozatok száma lecsökkent. Beláttuk,⁸ hogy

⁵ A fond (az összetartozó dokumentumállomány levéltári alapegysége) iratainak intellektuális rendezését, leírását, kereshetőségét és kutathatóságát szolgáló hierarchikus rendszer.

⁶ A jövő teljesen digitalizált archívumaiban az ilyen dokumentumok csak egyszer szerepelnének az adatbázisban, de minden olyan szervezeti egység kutatásakor, amelynek köze volt a szóban forgó dokumentumhoz, a dokumentum onnan is elérhető lenne, így teljes képet adva az adott szervezeti egység működéséről.

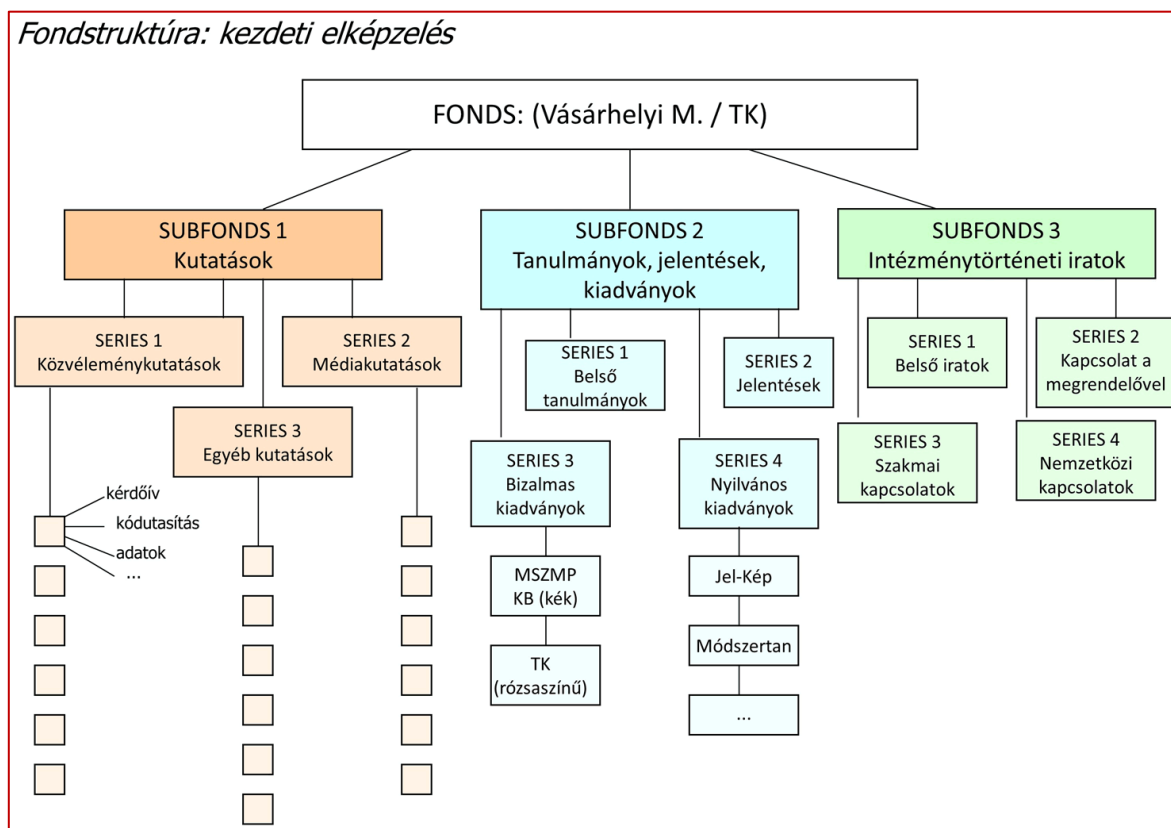
⁷ Magyar terminológiával „állag”. Az OSA a nemzetközi archívumi gyakorlatban elfogadott angol megnevezéseket alkalmazza belső rendszerében és nyilvános katalógusában.

⁸ A többes szám első személy használatát indokolja, hogy a szerző az OSA munkatársa, a TK/MKI anyag kurátora.

a közvélemény-, média- és egyéb kutatásokat nem lehet dokumentumszinten szétválasztani, és a kutatások írásos eredményeit is a hozzáférhetőségük, és nem a műfajuk szempontjából osztottuk sorozatokra (belső használatú, bizalmas és nyilvános anyagok⁹); adminisztratív iratmáslat pedig csak elvéve fordult elő a dokumentumok között, ezért ezek sorozatokra bontása nem volt indokolt.

6. ábra

Fondstruktúra kezdeti elképzelés

Az átvett anyag feldolgozását és kutathatóvá tételét az OSA prioritásnak tekintette, s így az archívumi kapacitások és munkafolyamatok szempontjából igen rövid idő alatt elvégezte a dokumentumok fizikai és intellektuális rendezését, részletes kétnyelvű leírását és kereshetővé tételét az OSA online katalógusában. A 2013. áprilisában rendezett „TK 3.0 – avagy hazudtak-e az emberek a Kádár-rendszerben?” című konferencia célja az volt, hogy a kutatókat és a nagyközönséget megismertesse a frissen kutathatóvá vált dokumentumkorpusszal. (8. ábra)¹⁰

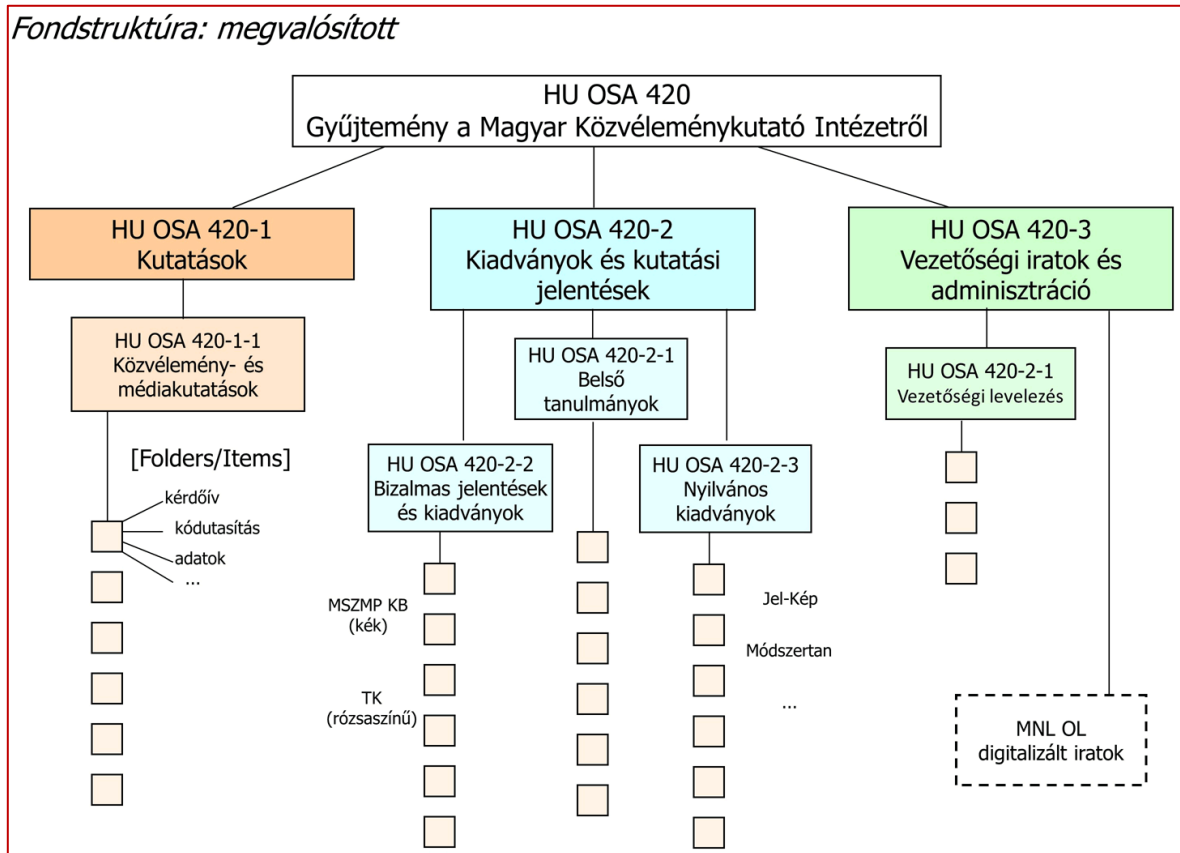
⁹ A nyilvános kiadványok – mint a Jel-Kép folyóirat – az OSA könyvtári katalógusában váltak kereshetővé.

¹⁰ A gyűjtemény kis mértékű bővülése azóta is folytatódik, volt TK/MKI munkatársak adományai révén (legutóbb például Szekfü András anyagát bevételezte az archívum). Az OSA nyitott a volt munkatársak, utódszervezetek által megőrzött, esetlegesen felbukkanó történeti értékű dokumentumok további befogadására.

7. ábra

Fondstruktúra: a megvalósított rendszer¹¹

8. ábra

A kutathatóvá válás bejelentése, 2013. április 29., OSA

¹¹ A fond elnevezése az intézmény megszűnés kori nevét tükrözi, alegységeinek számozása pedig a nemzetközi levéltári szabványoknak megfelelő hierarchikus rendszert.

Az intézmény történetének egyes aspektusait és a dokumentumok sorsát bemutató előadások mellett külön figyelmet keltettek azok a prezentációk, amelyek a korábbi vizsgálatok adatait összevetették a mai adatokkal, és így a közvélemény hosszabb távú változásaira mutattak rá.¹² Ezek az adatok nemcsak a TK/MKI által végzett elemzésekből, tanulmányokból voltak kinyerhetők, hanem azokból a nyers adatokból is, amelyek – sajnos nem teljeskörűen – digitális formában fennmaradtak az intézet kutatásaiból. A poros floppylemezek tartalmának kimentéséhez az OSA munkatársai speciális „mentőállomást” állítottak össze, megfelelő meghajtóval és (fizikai) adatrekonstruálásra szolgáló szoftverekkel. A kiolvasott fájloknak csak egy része volt alkalmas közvetlen felhasználásra az MKI-ban és számos más kutatóhelyen adatelemzésre használt SPSS programcsomaggal (ún. *.SAV fájlok), a többi esetben csak adatokat tartalmaztak (*.DAT fájlok), amelyek értelmezéséhez némi informatikai jártasság, a vonatkozó vizsgálatok dokumentumai (kérdőív, kódutasítás) és legfőképpen kutatói elszántság és kitartás szükséges. Ezt a munkát támogatandó, Susánszky Pál közreműködésével egy „Útmutató digitális adatok helyreállításához – kutatóknak” című segédletet készítettünk, amelynek egy-egy részlete a 9. és a 10. ábrákon látható (Susánszky 2013).

9. ábra

Az adatrekonstruálási segédlet részlete (fájlformátumok)

Útmutató
digitális adatok helyreállításához – kutatóknak
Susánszky Pál

Ha Ön talál egy olyan kutatást az OSA Archívum „TK” állományában¹ (HU OSA 420 Gyűjtemény a Magyar Közvéleménykutató Intézetről), amelyet szívesen elemezne vagy újraelemezne, azonban nem áll rendelkezésre az SPSS programcsomag által megnyitható .SAV fájl, vagy nincsenek felcímkézve az egyes változók és azok értékei, de megvan a .DAT fájl, amely az adatokat tartalmazza, akkor ennek az útmutatónak a segítségével némi idő- és energiaráfordítással pótolni tudja a hiányzó információkat és elemzésre alkalmas formára tudja alakítani az adatállományt. Ehhez az SPSS szintaxisának ismeretére van szükség.

Alapvetően két esetben van szükség az adatok rekonstrukciójára: 1) amikor a SAV fájl, amit megnyitott, hiányos, vagyis nincsenek benne a címkék, 2) amikor nincs egyáltalán a kutatáshoz hozzárendelve SAV fájl, azonban van hozzá DAT állomány.

1. Az adatállományok (fájlok) fajtái

DAT állomány: Ez a fájl tartalmazza az empirikus adatokat, a válaszadók kódolt válaszait.

```
50011135710221260732 599 299 2 22 22525101 01 200100459906303720305
213111022206 03112311320113454115311423241334332313213 0601601
33331313131333133332212211
50012222222222222222222241116120031 1 1 1 1 2010202020251 1 1
134251342513425134251342513425134251500402
222214110040005222221121 11
50013264157112 71 2 22000900000180212111357
50021135720221260732 11299103 2 22 1251 106 02 2016128199047007399
0621301122222622 0122233243202554425543554344543445443206 1111601
20333133311333333333331313
5002222222122222 222223 2222200620121 1 1 1 200420071 1 1 1
0600452
```

1. ábra: Egy DAT állomány részlete. A táblázatot soronként kell olvasni, egy sor egy megkérdezett válaszait tartalmazza.

¹² „A mai cigányellenesség és antiszemitizmus előképei a Kádár-korszakban” (Krekó 2013); „Kapcsolatok, erőforrások, interakciók” (Kmetty 2013).

Ha tehát egy kutató egy konkrét vizsgálat publikált eredményeit ismerve, avagy az OSÁ-ban megismerhető kutatási anyagai alapján szeretné újraelemezni az eredeti adatfelvétel nyers adatait – és ehhez rendelkezésre állnak az ezt tartalmazó fájlok – a két adatforrás: egyfelől a kérdőívek, kódutasítások, másfelől az adatfájlok összevetésével, az adatrekonstruálási útmutató segítségével hozzájuthat az adatokhoz. Az így megkapott adatokat természetesen nemcsak az eredeti elemzési módszerekkel, hanem más módszerekkel is vizsgálhatja, és a megfelelő matematikai-statisztikai összehangolás után együttesen elemezheti a későbbi vizsgálatok adataival is.

10. ábra

Az adatrekonstruálási segédlet részlete (programozás)

3. Rekonstruálás

(feltételek: DAT fájl, kérdőív és kódutasítás)

Ebben az esetben a feladatunk az, hogy egy új LAB fájlt készítsünk. Érdemes külön erre a célra létrehozni egy mappát a gépünkön, amelybe bemásoljuk a DAT fájlt, és azt a szöveges állományt, amit most fogunk létrehozni. Nyissunk egy üres, valamilyen egyszerű szövegszerkesztőt (crimson editor, jegyzettömb, gedit) és mentjük el az előbb létrehozott mappába, valamilyen néven (pl. a kutatás címével).

```
DATA LIST FILE= 'E:\OSA\KUTATAS.dat'
FIXED RECORDS 2
/1
/2 UTOLSO VALTOZO 77.
VARIABLE LABELS
A01021 'SZOKOTT RADIOT HALLGATNI'/.
VALUE LABELS
A01021 1'NEM' 2'RITKABBAN' 3'HETENTE TOBBSZOR' 4'NAPONTA
TOBBSZOR'/.
EXECUTE.
```

3. ábra: A kódolás sorrendje és szintaxisa

Első lépésként gépeljük be, hogy

```
DATA LIST FILE='E:\OSA\kutatas.dat'
```

ez a sor két részből áll:

- data list file (parancs)
- ='E:\OSA\kutatas.dat' (ez mondja meg, hogy hol van a dat fájl, amit kódolunk. Adjuk tehát meg az állomány elérési útvonalát!)

Mivel a 70-es és 80-as években lyukkártyákon kódolták az információkat, a mi LAB fájlunknak is ezt az elvet kell követnie. Egy kártyán csak 80 érték, szám fért el, ezért gyakran több kártyát kellett használniuk. A kódutasítás második sora ezt mondja meg:

A kutatási anyagok tartós megőrzésének és nyilvánosan kutathatóvá tételének célját tehát az OSA ezzel megvalósította. Úgy gondoltuk azonban, hogy az adminisztratív iratok egy részének ismerete másodlagos forrásként hozzájárulhat a kutatási anyagok értékeléséhez, kontextusba helyezéséhez. Ezek az iratok, mint korábban említettük, az Országos Levéltárba¹³ kerültek. Az OSA egyik deklarált célja, hogy a különböző helyeken őrzött, különbözőképpen kutatható, de összetartozó dokumentumokat egységes (valós vagy virtuális) helyen, egységes leírással tegye kutathatóvá. A TK/MKI esetében ehhez nem volt szükségünk az Országos Levéltárban őrzött összes adminisztratív iratra: az érdekes lehet a TK/MKI kutatási anyagait elemzők számára, hogy milyen időszakban hány kutató dolgozott az intézetben, mennyi volt a szervezet költségvetése, milyen egységeknek milyen feladatuk volt, honnan kapott politikai vagy állami meg-

¹³ Mai elnevezésével Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL).

rendelést, utasítást az intézet, de azt, hogy kinek mennyi volt a fizetése, mikor ment szülési szabadságra, vagy hogy mikor milyen irodaszereket vásárolt az intézet, nem tartottuk relevánsnak.

Ezért az Országos Levéltár katalógusában elérhető információk alapján az OSA vezető munkatársai egy előválogatást végeztek a relevánsnak tekinthető dokumentumokról, majd a levéltár kutatótermében – kollegiális segítséggel, az egyéni kutatók számára egy alkalommal kikérhető dobozok számát messze túlhaladó mennyiségben – átnézték és az OSA szempontjai szerint kijegyzetelték a dobozok tartalmát. Az annotált jegyzék alapján az OSA 2014 nyarán együttműködési megállapodást kötött a levéltárral arról, hogy az OSA szempontjai szerint releváns iratokat az OSA saját eszközein digitalizálja, kutatói számára kutathatóvá teszi, és egyúttal a digitalizált anyagokból átad egy kópiát a levéltárnak.¹⁴

Mivel a digitalizálandó dokumentumok kivitele az MNL OL épületéből nem történhetett meg (ellentétben a korábbi hasonló együttműködések gyakorlatával), a levéltár az OSA munkatársának külön kutatószobát bocsátott rendelkezésére, ahová feltelepítettük az OSA tulajdonát képező digitalizáló berendezéseket, és ahol a munkatársunk több hónapon át végezte a kiválogatott anyagok professzionális szkennelését, csoportosítását és az elfogadott konvenció szerinti elnevezését. Megjegyzendő, hogy munkatársunk (esetenként más OSA kollégák segítségével) nem csupán a kiválasztott dokumentumok digitalizálását végezte, hanem a dokumentumok fizikai rendezését is (iratkapcsok, PVC irattartók eltávolítása, duplumok megjelölése stb.), és ezzel jelentősen elősegítette a Magyar Közvéleménykutató Intézet iratainak papíralapú kutathatóságát is az MNL OL épületében.

A digitalizálás volumenét az alábbiakban érzékeltetjük az MNL OL számára készített segédlet alapján. A digitalizált iratanyag a következő fő állományokból áll:

- A. Magyar_Kozvelemenykutato_Intezet_scanned_MasterFiles főkönyvtár:
33.676 TIFF fájl, 7.418 folderben, 149 GB terjedelemben
- B. Magyar_Kozvelemenykutato_Intezet_scanned_PDF-high főkönyvtár:
7.043 nagy felbontású PDF fájl, 7.393 folderben, 27,2 GB terjedelemben
- C. Magyar_Kozvelemenykutato_Intezet_scanned_PDF-low főkönyvtár:
7.043 kis felbontású PDF fájl, 7.475 folderben, 5,42 GB terjedelemben

Az „A” állomány prezervációs célokat szolgál. Az időbeli, szervezési és műszaki körülmények figyelembevételével hozott kompromisszum eredményeképpen a TIFF fájlok nem-vesztésmentes, LZW tömörítéssel készültek, 300x300 DPI felbontásban. Ebben a formátumban minden egyes beszkenelt oldal külön fájlt alkot. A „B” állomány a levéltáros kollégák munkáját könnyítheti meg: a több oldalas dokumentumok egy közös, lapozható PDF fájlba vannak fűzve. Ezek a fájlok alkalmasak nagy felületre való kivetítésre is. A „C” állomány elsősorban a kutatók számára készült: a fájlok mérete jelentősen kisebb (hosszanti oldal mérete 1500 pixelben maximalizálva, 72 DPI felbontás), így gyorsabban előhívhatók vagy letölthetők, de a minőségük alkalmas a képernyőn olvasásra.

Kit érdekelnek a múlt adatai?

Ezt a kérdést általánosságban, és a TK dokumentum- és adathagyatéka vonatkozásában is feltehetjük. Általánosságban egy emlékezetörző intézménynek – múzeumnak, könyvtárnak, levéltárnak – a legitimitációját, voltaképpen létének okát az adja, hogy létezik egy olyan közönsége, amelynek tagjai valamilyen szempontból érdeklődnek a megőrzött tárgyak, képek, ki-

¹⁴ Hasonló együttműködési megállapodást korábban más állami fenntartású szervezetekkel (Magyar Távirati Iroda, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest Főváros Levéltára) is kötöttünk, mindkét fél megaláztatására és kölcsönös előnyére.

adványok, dokumentumok, adatok iránt. A szempontok különfélék lehetnek (alap- és alkalmazott kutatás, művészi inspiráció, politikai ösztönzés, laikus érdeklődés, publikálási törekvések, üzleti érdekek, oktatási követelmények stb.) és az intézmények által kiszolgált közönség összetétele is lényegesen változott az idők során.¹⁵ Az OSA nemzetközi gyűjtőkörű intézmény jelentős magyar vonatkozású anyaggal, mintegy 70 nyelven született dokumentumállománnyal, kétnyelvű (angol és magyar) honlappal és katalógussal, nemzetközi összetételű – helyben és távoli hozzáféréssel kutató – közönséggel, meghatározott gyűjteményi idősávval (a második világháború utáni időszak történelme) és témakörrel (kommunizmus és hidegháború, emberi jogok). Az archívum legitimitációját tehát ennek a látogatóközönségnek az érdeklődése adja.¹⁶ (Az OSA kutatóinak motivációi, kutatói érdeklődése, az intézményről és a kutatási körülményekről alkotott véleménye megismerhető a „Why OSA?” [Miért az OSA?] című rövid audiovizuális beszámolókból, lásd:

https://www.youtube.com/playlist?list=PLW16VxGg82nUkz6LfVzFdk--S_8mWdTA2)

A TK/MKI esetében elsősorban azokat érdekelhetik a megőrzött dokumentumok és adatok, akik kutatják

- ◆ Magyarország és a szocialista tábor politika- és intézménytörténetét;
- ◆ a szociológia mint tudomány fejlődését, a tudástranszfer alakulását;
- ◆ a 70-es, 80-as évek és a rendszerváltás társadalmi viszonyait, közvéleményét;
- ◆ a mai magyarországi társadalmi viszonyok előképét, a múlttal való kapcsolatát;
- ◆ a régi és új adatok összekapcsolását módszertani szempontból;
- ◆ a Visegrád Ösztöndíj¹⁷ valamelyik témakörét.¹⁸

A mai kutatási lehetőségek

Összefoglalva az eddigieket, a TK/MKI dokumentum- és adathagyatéka jelenleg az alábbi helyeken és módokon kutatható:

(a) A papíralapú dokumentumok és kiadványok teljesen feldolgozva, nyilvánosan hozzáférhetően kutathatók és másolhatók a Blinken OSA Archívum kutatótermében¹⁹ és online katalógusában.²⁰

(b) A digitalizált intézménytörténeti iratok előfeldolgozva, de még nem rendezve és leírva az OSA szerverein található; kutathatóságuk feltétele a rendezés és leírás.

(c) A papíralapú intézménytörténeti (valamint személyzeti, pénzügyi és egyéb adminisztratív) iratok a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában kutathatók.

¹⁵ Archívumi kontextusban lásd erről Székely (2007).

¹⁶ A Blinken OSA Archívum tevékenységének négy fő pillére közül csak az egyik – bár a legfontosabb – az archívum, emellett oktatási, kutatási és kulturális intézményként is működik.

¹⁷ A Nemzetközi Visegrád Alapítvány által felajánlott ösztöndíjak a Blinken OSA Archívumban kutató szakemberek, művészek és újságírók számára, akik az Archívum anyagának felhasználásával az Alapítvány és az Archívum által megjelölt témakörökben végeznek kutatómunkát, lásd <http://www.osaarchivum.org/hu/dolgozz-velunk/osztondijak/visegrad-osztondij>.

¹⁸ Az említett „Why OSA?” kutatói interjúk közül lásd Szakál Veronika rövid beszámolóját a TK/MKI anyagban végzett kutatásáról Szakál (2019).

¹⁹ A Blinken OSA Archívum nyilvánosan és ingyenesen látogatható épülete a 1051 Budapest, Arany János u. 32. szám alatt található.

²⁰ <http://www.osaarchivum.org/hu> (Gyűjtemény → Katalógus).

(d) A számítógépre vitt adatok megmentett része – főként az intézmény működésének utolsó szakaszából – kutatható az OSA-ban. A fájlok egy része közvetlenül használható, más részüket a kutatónak magának kell rekonstruálnia, amihez gyakorlati útmutató áll rendelkezésre.

(e) Az intézmény történetéről, működéséről, kutatási eredményeinek és adathagyatékának használatáról szóló konferenciaelőadások kisfilmmé szerkesztve megtekinthetők az OSA YouTube csatornáján.²¹

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLW16VxGg82nUgXYg7Fmz0oiggn9De3hZp>

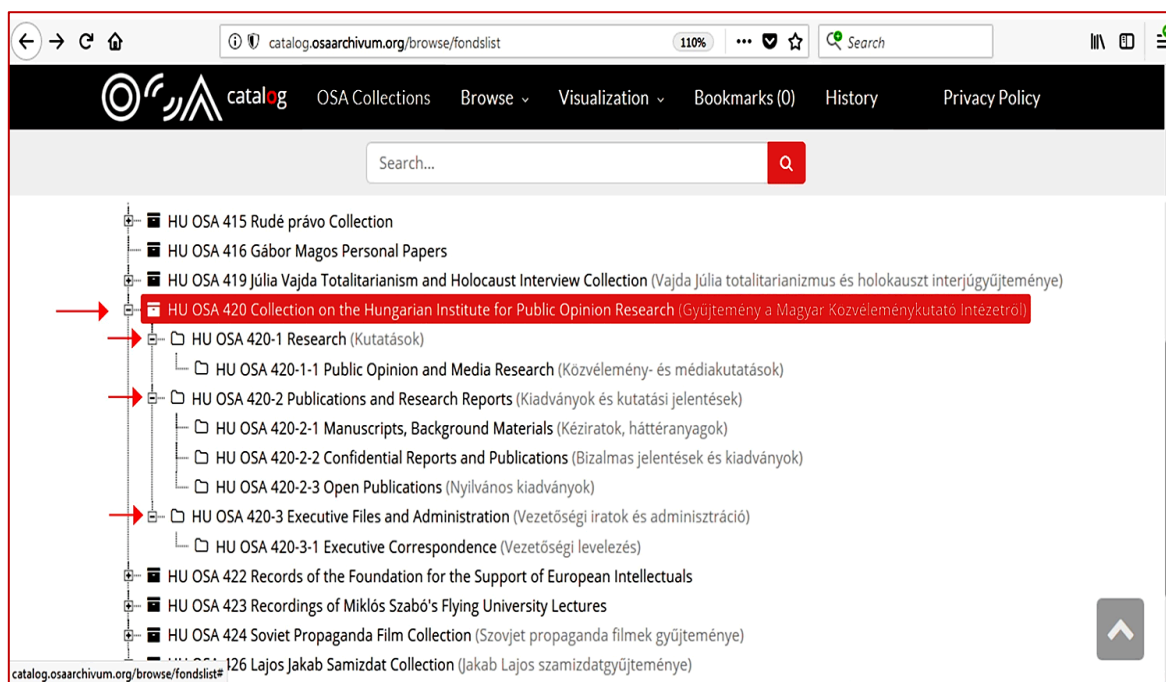
Annak érdekében, hogy az olvasó ne csupán az általános érdeklődés szintjén tájékozódjon a TK/MKI dokumentumainak kutathatóságáról, álljon itt egy rövid gyakorlati útmutató az OSA online katalógusának használatáról.

Először is egy általános gyakorlati tanács: egy szakmailag megbízható, jó belső keresővel rendelkező intézmény anyagait sohase a Google vagy más keresőgépek segítségével keressük! A Google, Bing és hasonló keresők ugyanis *találatokat* adnak, a belső keresők *találatokat plusz kontextust*. A kutatót pedig nemcsak a kontextusából kiragadott találat érdeklí, hanem annak tartalmi összefüggései is.

Kezdjük tehát az OSA integrált keresőgépének legfelső szintjén:

<http://catalog.osaarchivum.org/browse/fondlist>, és görgessünk le a 420. fondig! A kis „+” jelre kattintva kibomlik a fond struktúrája, és a 11. ábrán látható kép áll elénk.

11. ábra
Az MKI fondja a fondlistában

²¹ Az OSA YouTube csatornája is kétnyelvű: a magyar és angol nyelvű leírások és további linkek annak függvényében jelennek meg a képernyőn, hogy a felhasználó számítógépén a nyelv a Beállítások/Settings menüpontban magyarra vagy angolra (English US) van állítva.

Ha rákattintunk a fond nevére, a fond leírását látjuk, alapbeállításként angolul (célszerű mindig magyar nyelvre váltani a nézett oldalt a nyelvválasztóval) (12. ábra):

12. ábra

Fondszintű leírás a katalógusban

HU OSA 420 Collection on the Hungarian Institute for Public Opinion Research
(Gyűjtemény a Magyar Közvéleménykutató Intézettről)

Context Hierarchy

Azonosítási Adatcsoport

English Hungarian

JELZET	HU OSA 420
CÍM	Gyűjtemény a Magyar Közvéleménykutató Intézettről
IDŐ(KÖR)	1969 - 1991
LEÍRÁS SZINTJE	Fonds
TERJEDELEM, ADATHORDOZÓK (BECSÜLT)	120 folyóméter fizikai állomány 24 Gbyte elektronikus állomány
TERJEDELEM, ADATHORDOZÓK (FELDOLGOZOTT)	149 levéltári doboz, 18.63 folyóméter

Kontextusra vonatkozó adatcsoport

AZ IRATKÉPZŐ(K) NEVE	Hungarian Institute for Public Opinion Research Magyar Közvéleménykutató Intézet
A MEGŐRZÉS TÖRTÉNETE	A gyűjteményt Vásárhelyi Mária magyar szociológus és közíró adományozta az OSA Archivumnak. 2011 novemberében - amikor az MTA-ELTE kutatócsoport megszűntetése napirendre került - megkereste az OSA-t, és felajánlotta az évek során saját kutatói munkájához összegyűjtött, a TK-ban és utódszervezeteiben folytatott kutatásokkal, illetve a szervezet tevékenységével összefüggő kutatási anyagok, dokumentumok, kiadványok, adatok másolati példányait. Egyúttal azt is remélte, hogy szakmai segítséget kaphat a digitális iratok megmentéséhez. Vásárhelyi Mária a kezdetektől részt vett a Központ dokumentumörökségének a rekonstruálásában; e

A nemzetközi levéltári leíró szabványoknak megfelelően²² a leírás mindig csak az adott egységre vonatkozik, ebben az esetben a fond egészére. Ha alsóbb szintre navigálunk, ott már nem olvasható az, hogy milyen intézmény volt a TK/MKI, és hogyan kerültek a dokumentumai az OSÁ-ba, csak az adott állag vagy sorozat, esetleg egyedi dokumentum leírása látható. Minden szintről visszaválthatunk a Hierarchy fül segítségével a fondstruktúrához, hogy lássuk, éppen hol járunk a navigációban.

Válasszuk ki a Kutatások állagot: <http://catalog.osaarchivum.org/catalog/jD7w7o9b#hu>, itt bőséges információt találhatunk a TK/MKI kutatásairól mindkét nyelven. Megjegyzendő, hogy ennek a fondnak a leírása az általános levéltári szokásokhoz, de még az OSA feldolgozási gyakorlatához képest is igen gazdag. Eggyel lejjebb lépve válasszuk ki ennek az állagnak az egyetlen sorozatát: „Közvélemény- és médiakutatások” (<http://catalog.osaarchivum.org/catalog/O8pMpeWP#hu>). Az ide tartozó leírások elolvasása után kattintsunk a Folders/Items fülre! Erre a lapra jutunk: <http://catalog.osaarchivum.org/catalog/O8pMpeWP#findingaids>. (Természetesen minden felsorolt link közvetlenül is elérhető.) Ezen a lapon dátum és téma szerint, avagy szabadszavas kereséssel találhatjuk meg a keresett anyagokat, a bal oldalon látható jelzet alapján pedig kikérhetjük az adott dobozokat az OSA kutatótermében (13. ábra).

²² General International Standard Archival Description, ISAD(G); International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families, ISAAR (CPF)

13. ábra
A kutatások listája

HU OSA 420-1-1 Public Opinion and Media Research (Közvélemény- és médiakutatások)

Context Hierarchy **Folders / Items**

Call Number	Description
Archival boxes #1	
420-1-1:1/1	Az ország élete, problémái 1970, 1970 [munkafegyelem, munkához való viszony, új gazdasági mechanizmus, társadalmi problémák, pártkongresszus / tartalom: kérdőív (Kérdőív III.)]
420-1-1:1/2	Időmérleg 1972 [1/2], 1970 - 1972 [rádióhallgatás, tévénézés, időmérleg / tartalom: módszertani megjegyzések, kérdőívek (Kérdőív a szabadidő eltöltése, a rádióhallgatás és a tévénézés kutatásához), kódutasítás]
420-1-1:1/3	Időmérleg 1972 [2/2], 1975 [rádióhallgatás, tévénézés, időmérleg / tartalom: leporelló]
420-1-1:1/4	Műsorok és vélemények 1973, 1973 [tévénézési szokások, vélemények a tévé műsorairól általánosan és konkrétan, értékek / tartalom: kérdőív (Műsorok és vélemények), kódutasítás]
420-1-1:1/5	MSZMP KB 1973, 1973 [MSZMP KB 1972. novemberi határozatai, béremelés hatásai / tartalom: kérdőív (KB. II., B változat)]
420-1-1:1/6	Történelem, politika, társadalom 1973, 1973 [külkereskedelem, Közös Piac, KGST, szocialista országok gazdasági fejlettsége, társadalom osztályszerkezete, szövetségi politika, életszínvonalat érintő intézkedések, új gazdasági mechanizmus, jövedelemkülönbségek, jövőkép / tartalom: kérdőív (/SZ.H.J) (ki van töltve)]
	Omnibusz 1973, 1973 [történelem iránti érdeklődés, történelmi személyiségek, magyar történelem, történelmi ismeretek magyarok háborúi - kis ország vs. történelem hazafisága hazaszeretet]

Megjegyzendő, hogy a gyakorlott kutatónak nemcsak hierarchikusan, hanem „keresztirányban” is érdemes vizsgálnia az egyes TK/MKI kutatások dokumentumait. A kutatások megrendelése és finanszírozása az intézménytörténeti iratok között tárható fel, a koncepció kidolgozása és a vizsgálat lebonyolítása a Közvélemény- és médiakutatások sorozat dokumentumai között, a nyers adatok a megmaradt digitális anyagok között ismerhetők meg; az eredmények először gyorsjelentésekben és belső tanulmányokban jelentek meg, majd bizalmas kiadványokban, utána pedig fokozatosan „lecsurogtak” a nyilvánosan elérhető kiadványokba is („Kiadványok és kutatási jelentések” állag sorozatai). Ehhez az OSA integrált keresőjének különféle funkcióit, szűrőit használhatjuk.

Utószó: lesz-e TK 4.0?

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont, későbbi nevén Magyar Közvéleménykutató Intézet, amely jelentős belső szabadsággal, de korlátozott nyilvánossággal működő intézmény volt, végül egy ingyenesen és nyilvánosan kutatható archívum révén vált megismerhetővé a mai kutatók és érdeklődők számára. Dokumentum- és adathagyatéka több évtizedes hányattatás és kétszeri megmentés után, fizikailag és intellektuálisan rendezve, részletesen leírva, segédletekkel ellátva került a Blinken OSA Archívum állományába.

A Vera és Donald Blinken Nyílt Társadalom Archívum a Közép-európai Egyetem szervezeti egysége. Az Egyetem, mint köztudott, az elmúlt évek magyarországi politikai támadásai miatt az ország elhagyására kényszerült; a 2019-2020 tanév újonnan felvett hallgatói már az egyetem új bécsi kampuszán iratkoztak be és ott kapják majd meg diplomájukat. Még nem eldöntött kérdés, hogy a jövőben a budapesti kampusz milyen oktatási-kutatási szerepet

tölt be (amelynek megőrzését az egyetem erkölcsi kötelességének tartja). Többen megkérdezték emiatt, hogy vajon az OSA gyűjteménye és infrastruktúrája „biztonságban van-e”, nem kell-e tartani az elköltöztetésétől, és a Tömegkommunikációs Kutatóközpont iratai szempontjából lesz-e TK 4.0?

Legjobb tudomásunk szerint – már amennyire ma Magyarországon jósolni lehet – az OSA tartósan Budapesten marad, gyűjteménye²³ biztonságban van. Ha újabb verzióváltásra kerül sor a közeljövőben, az legfeljebb TK 3.1 jelölést kaphat – akkor, amikor megtörténik az Országos Levéltár anyagából digitalizált iratok leírása és kutathatóvá tétele.

IRODALOM

- Kmetty Zoltán (2013) Kapcsolatok, erőforrások, interakciók. A TK 3.0 – avagy hazudtak-e az emberek a Kádár-rendszerben? c. konferencián elhangzott előadás, 2013. április 29., OSA.
<https://www.youtube.com/watch?v=1l-QmT4r2YA&list=PLW16VxGg82nUgXYg7Fmz0oiggN9De3hZp&index=4>
- Krekó Péter (2013) A mai cigányellenesség és antiszemitizmus előképei a Kádár-korszakban. A TK 3.0 – avagy hazudtak-e az emberek a Kádár-rendszerben? c. konferencián elhangzott előadás, 2013. április 29., OSA.
https://www.youtube.com/watch?v=32Vv_I6gfx0&list=PLW16VxGg82nUgXYg7Fmz0oiggN9De3hZp&index=4&t=0s
- Lukáts János (é.n.) A Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadói tevékenysége 1969–1991.
- Susánszky Pál (2013) Útmutató digitális adatok helyreállításához – kutatóknak. Blinken OSA Archívum.
- Szakál Veronika (2019) Public Opinion Research in the Kádár Era. Why OSA? Research in the archives, Blinken OSA Archívum.
https://www.youtube.com/watch?v=ciMCIQX8kAw&list=PLW16VxGg82nUkz6LfVzFdk--S_8mWdTA2&index=4&t=0s
- Székely Iván (2007) A négy archívumi világgép. *Információs Társadalom* VII. évf. 3. szám. 15–46. old. https://www.infonia.hu/digitalis/folyoirat/2007_3/2007_3_szekely_ivan.pdf
- Székely Iván (2018) TK 1.0, 2.0, 3.0 – avagy egy intézmény tanulságos metamorfózisai. A magyar szociológia az ezredfordulón c. konferencián elhangzott előadás, 2018. május 10., Wesley János Lelkészképző Főiskola.
https://archive.org/details/A_magyar_szociologia_az_ezredfordulon_2018/00015_TamasPal.MTS
- Terestyéni Tamás (2005) MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport.
http://www.communicatio.hu/mktt/dokumentumok/konferenciak/2005/kutatohelyek/mta_elte_kek.htm

---

²³ Benne a Szabad Európa Rádió és Szabadság Rádió mintegy 2.500 folyóméter terjedelmű anyagával, amely jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az OSA a kommunizmus és a hidegháború globálisan egyik legnagyobb archívumává váljon, és amely az Egyesült Államok tulajdona, és amelyet az USA illetékes szervei 50 évre letétbe helyezték az OSÁ-ban, budapesti elhelyezést kikötve.

Terestyéni Tamás (2009) Volt egyszer egy Tömegkommunikációs Kutatóközpont... TK 40 – A Tömegkommunikációs Kutatóközpont (1969–1991) helye és jelentősége a tudományban, a politikában és a médiakultúrában c. konferencián elhangzott előadás, 2009. október 1., Magyar Rádió.

<http://www.communicatio.hu/mktt/hirek/konferenciak/2009/tk40/nyitoeloadas.htm>

Nyomtatásban: *Jel-Kép* 2009. 3–4. 15–20.

Vásárhelyi Mária (2016) Média- és közvélemény-kutatás a Kádár-korszakban. *Médiakutató* XVI. évf. 1. szám, 93–96. old.

https://mediakutato.hu/cikk/2016_01_tavasz/06_media_es_kozvelemenykutatas.pdf